

УДК 538.945+537.312.62

ВПЛИВ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ЛАБІЛЬНОГО КИСНЮ НА ТЕМПЕРАТУРНУ ЗАЛЕЖНІСТЬ ПСЕВДОЩІЛИНИ В МОНОКРИСТАЛАХ $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ З ДЕФІЦИТОМ КИСНЮ

А.А. Завгородній, Р.В. Вовк, М.А. Оболенський, О.В. Самойлов

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Україна 61077 м. Харків-77, пл. Свободи 4

e-mail: Ruslan.V.Vovk@univer.kharkov.ua

Надійшла до редакції 12 травня 2010 р.

У роботі досліджено вплив відпалювання при кімнатних температурах на надлишкову провідність монокристала $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ з відхиленням від стехіометрії по кисню. Виявлено, що у процесі відпалювання протягом до п'яти діб відбувається істотне розширення інтервалу лінійної залежності $\rho_{ab}(T)$ і звуження температурної ділянки реалізації псевдощільного режиму. При цьому надлишкова провідність підкоряється експоненціальній температурній залежності у широкому інтервалі температур, а температурна залежність псевдощільності - задовільно описується в рамках теорії кросовера БКШ-БЕК.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відпалювання, лабільний кисень, перерозподіл, монокристали $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$, псевдощільний стан.

ВЛИЯНИЕ ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЛАБИЛЬНОГО КИСЛОРОДА НА ТЕМПЕРАТУРНУЮ ЗАВИСИМОСТЬ ПСЕВДОЩЕЛИ В МОНОКРИСТАЛЛАХ $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ С ДЕФИЦИТОМ КИСЛОРОДА

А.А. Завгородній, Р.В. Вовк, М.А. Оболенський, А.В. Самойлов

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Украина 61077 г. Харьков-77, пл. Свободы 4

В работе исследовано влияние отжига при комнатных температурах на избыточную проводимость монокристалла $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ с отклонением от стехиометрии по кислороду. Обнаружено, что в процессе отжига в течение до пяти суток происходит существенное расширение интервала линейной зависимости $\rho_{ab}(T)$ и сужение температурного участка реализации псевдощелевого режима. При этом избыточная проводимость подчиняется экспоненциальной температурной зависимости в широком интервале температур, а температурная зависимость псевдощели - удовлетворительно описывается в рамках теории кросовера БКШ-БЭК.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: отжиг, лабильный кислород, перераспределение, монокристаллы $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$, псевдощелевое состояние.

EFFECT OF LABILE OXYGEN REDISTRIBUTION ON TEMPERATURE DEPENDENCE OF PSEUDOGAP IN OXYGEN DEFICIENT $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ SINGLE CRYSTALS

A.A. Zavgorodniy, R.V. Vovk, M.A. Obolenskiy, A.V. Samoylov

V.N. Karazin Kharkov National University, 4, Svoboda sq.,

61077, Kharkiv, Ukraine

Effect of annealing at room temperatures on excess conductivity of $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ single crystal with deviation from oxygen stoichiometry. It is shown that in the process of five days annealing there is substantial expansion of linear interval of dependence $\rho_{ab}(T)$ and narrowing of temperature area of the pseudogap regime. The excess conductivity submits exponential temperature dependence in the wide temperature interval. The temperature dependence of pseudogap satisfactorily described by BCSH-BEK theoretical model

KEY WORDS: annealing, labile oxygen, redistribution, $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ single crystals, pseudogap state.

Не дивлячись на те, що з моменту відкриття високотемпературної провідності (ВТНП) [1] пройшло вже більше двох десятиліть, мікроскопічна природа цього унікального явища все ще залишається остаточно не з'ясованою. Згідно з сучасними уявленнями ключем до розуміння природи ВТСП можуть слугувати фізичні явища, що спостерігаються в цих сполуках при температурах поблизу і вище критичної (T_c). До останніх, зокрема, можна віднести низькотемпературні фазові переходи до флуктуаційного (ФП) [2] і псевдощільного (ПЩ) [3-5] режимів. При вимірюваннях електроопору перехід до ПЩ-режиму проявляється у більш швидкому ніж лінійне падінні величини електроопору в базисній площині $\rho_{ab}(T)$ (появі так званої надлишкової провідності), при зниженні температури нижче за деяке характерне значення T^* [4,5]. Одним з найбільш відомих представників ВТНП є сполуки так званої системи 1-2-3 $\text{ReBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ ($\text{Re}=\text{Y}$ або інший рідкоземельний іон), відмінною особливістю яких є можливість реалізації в них нерівноважного стану при певному ступені нестачі кисню [5], який може бути індукований посередництвом зовнішніх дій, наприклад температури [5] або високого тиску [6]. Цей стан супроводжується процесами перерозподілу лабільного кисню і структурної релаксації, що, у свою чергу, чинить значний вплив на параметри електротранспорту системи [5,6] і, зокрема, на температурні залежності електроопору. Наскільки нам відомо, до теперішнього часу в літературі практично не публікувалися результати експериментальних досліджень впливу перерозподілу лабільного кисню у нерівноважному стані (при фіксованій

концентрації кисню в зразку) на ПЩ-аномалію в системі 1-2-3. Враховуючи вищесказане, метою даної роботи було проведення досліджень впливу відпалювання при кімнатних температурах на надлишкову провідність монокристалу $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ з пониженим вмістом кисню.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ МЕТОДИКИ

Монокристали $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ вирощували розчин-розплавним методом в золотому тиглі за технологією аналогічною технології синтезу монокристалів $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ [5,6]. Електричні контакти створювали по стандартній 4-х контактній схемі шляхом нанесення срібної пасти на поверхню кристала з подальшим під'єднанням срібних провідників діаметром 0,05 мм і тригодинним відпалюванням при температурі 200 °С у атмосфері кисню. Така процедура дозволяла отримувати перехідний опір контактів менше одного Ома і проводити резистивні вимірювання при транспортних струмах до 10 мА в ab -площині. Вимірювання проводили в режимі дрейфу температури при двох протилежних напрямках транспортного струму для виключення впливу паразитного сигналу. Температуру вимірювали платиновим терморезистором, напругу на зразку і зразковому опорі - нановольтметрами В2-38. Дані з вольтметрів через інтерфейс автоматично передавалися на комп'ютер.

Для зменшення вмісту кисню кристал відпалювали протягом доби при температурі 650 °С в атмосфері повітря. Після відпалювання кристал охолоджували до кімнатної температури протягом 2-3 хв., монтували у вимірювальному осередку і охолоджували до температури рідкого азоту протягом 10-15 хв., з подальшим охолодженням у парах рідкого гелію до температур 40-50 К. Всі вимірювання проводили на відігріві зразка. Для дослідження впливу відпалювання при кімнатній температурі зразок, після першого вимірювання $\rho(T)$, витримували протягом декількох годин при кімнатній температурі і проводили повторні вимірювання. Таку процедуру повторювали кілька разів. Остання серія вимірювань була проведена після додаткового витримання зразка при кімнатній температурі протягом 5 діб.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ОБГОВОРЕННЯ

На вставці (а) до рис.1 представлені температурні залежності електроопору в базисній площині $\rho_{ab}(T)$, виміряні безпосередньо після зниження вмісту кисню (крива 1), а також після поетапного відпалювання експериментального зразка при кімнатних температурах без зміни вмісту кисню в об'ємі кристала (криві 2,3).

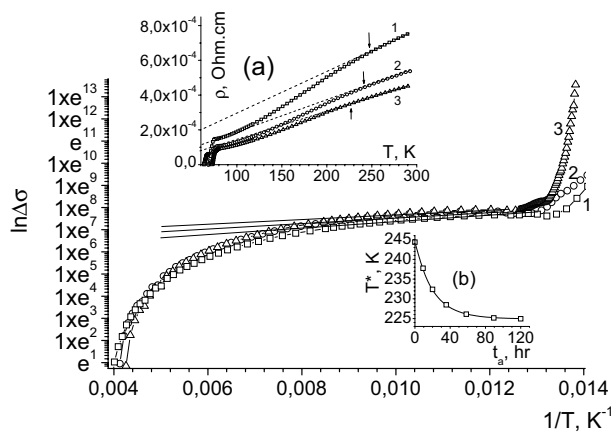

Рис. 1. Температурні залежності надлишкової провідності монокристалу $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7-\delta}$ у координатах $\ln \Delta \sigma - 1/T$. Крива 1 отримана безпосередньо після зниження вмісту кисню, а криві 2 і 3 - після поетапного відпалювання експериментального зразка при кімнатних температурах протягом 20 годин і 5 діб, відповідно, без зміни вмісту кисню в об'ємі кристала. На вставці (а) показані температурні залежності електроопору $\rho_{ab}(T)$. Стрілками показані температури переходу в псевдоцілінний режим T^* . На вставці (б) показані часові залежності релаксації температури T^* , виміряні в процесі поетапного відпалювання монокристалу при кімнатній температурі. Суцільними лініями показані результати розрахунків за формулою (6).

$$\Delta \sigma = \sigma - \sigma_0, \quad (1)$$

де $\sigma_0 = \rho_0^{-1} = (A + BT)^{-1}$ - провідність, що визначається екстраполяцією лінійної ділянки в нульове значення температури, а $\sigma = \rho^{-1}$ - експериментальне значення провідності у нормальному стані. Одержані експериментальні залежності $\Delta \sigma(T)$ представлені на рис.1 в координатах $\ln \Delta \sigma - 1/T$. Видно, що в достатньо

Частина кривих на малюнку не приведена, щоб не ускладнювати загальну картину. Видно, що по мірі збільшення часу відпалювання критична температура (T_c) зразка зростає, електроопір зменшується, а також відбувається істотне розширення лінійної ділянки залежності $\rho_{ab}(T)$ в області високих температур. Останнє відображається в зниженні величини температури T^* , при якій починається систематичне відхилення експериментальних точок вниз від лінійної залежності $\rho_{ab}(T)$. Як наголошувалося вище, згідно з сучасними уявленнями T^* відповідає температурі відкриття псевдоціліни [4,5].

Більш швидке, ніж лінійне, зменшення величини $\rho_{ab}(T)$, яке спостерігається в області температур $T < T^*$, свідчить про появу в кристалі, так званої, надлишкової провідності ($\Delta \sigma$). Температурна залежність надлишкової провідності звичайно визначається з рівності:

широкому температурному інтервалі ці залежності мають вид прямих, що відповідає їх описанню експоненціальною залежністю виду:

$$\Delta\sigma \sim \exp(\Delta^*_{ab}/T), \quad (2)$$

де Δ^*_{ab} – величина, що визначає деякий термоактиваційний процес через енергетичну щілину – «псевдощілину».

Експоненціальна залежність $\Delta\sigma(T)$ вже спостерігалася раніше на плівкових зразках YBaCuO [4]. Як було показано в [4], апроксимація експериментальних даних може бути істотно розширена за допомогою введення співмножника $(1-T/T^*)$. У цьому випадку надлишкова провідність виявляється пропорційною густині надпровідних носіїв $n_s \sim (1-T/T^*)$ і обернено пропорційною числу пар $\sim \exp(-\Delta^*/kT)$, зруйнованих тепловим рухом:

$$\Delta\sigma \sim (1-T/T^*) \exp(\Delta^*_{ab}/T). \quad (3)$$

При цьому T^* розглядається як середньопольова температура надпровідного переходу, а температурний інтервал $T_c < T < T^*$, в якому існує псевдоцилінний стан, визначається жорсткістю фази параметра порядку, що, в свою чергу, залежить від дефіциту кисню або концентрації допуючого елемента. Таким чином, використовуючи методику, запропоновану в [4], по експериментальній кривій $\ln\Delta\sigma$ можна побудувати температурну залежність $\Delta^*_{ab}(T)$ аж до T^* .

Температурні залежності псевдощілини були також отримані у теоретичній роботі [7] в рамках теорії кросовера БКШ-БЕК для випадків слабкого (4) і сильного (5) спаровування:

$$\Delta(T) = \Delta(0) - \Delta(0) \sqrt{2\pi\Delta(0)T} \exp\left[-\frac{\Delta(0)}{T}\right], \quad (4)$$

$$\Delta(T) = \Delta(0) - \frac{8}{\sqrt{\pi}} \sqrt{-x_0} \left(\frac{\Delta(0)}{T}\right)^{3/2} \exp\left[-\frac{\sqrt{\mu^2 + \Delta^2(0)}}{T}\right], \quad (5)$$

де $x_0 = \mu/\Delta(0)$ (μ – хімпотенціал системи носіїв; $\Delta(0)$ – величина енергетичної щілини при $T=0$).

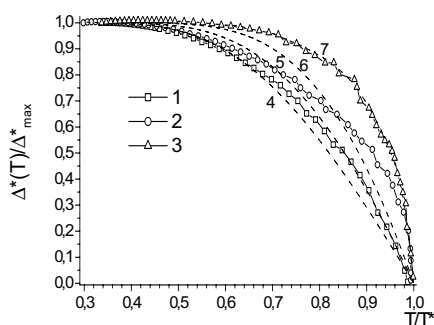

Рис.2. Температурні залежності псевдощілини монокристалу $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7.8}$ у зведених координатах $\Delta^*(T)/\Delta^*_{\text{max}} - T/T^*$ (Δ^*_{max} – значення Δ^* на плато оддалік T^*). Нумерація кривих відповідає нумерації на рис. 1. Пунктирними лініями показані залежності $\Delta^*(T)/\Delta(0)$ від T/T^* , розраховані згідно [7] для значень параметра кросовера $\mu/\Delta(0)=10$ (межа БКШ), -2, -5, -10 (межа БЕК) – показані на рис.2 пунктирними лініями (4-7), відповідно

Таким чином, враховуючи деяку умовність визначення величини відкриття псевдощілини T^* по відхиленню залежності $\rho(T)$ від лінійної поведінки, узгодження експерименту з теорією в нашому випадку можна вважати задовільним.

На вставці (b) до рис. 1 представлені результати вимірювань часових залежностей ізобаричної релаксації величини $T^*(t)$, отримані у процесі поетапного відпалювання при кімнатній температурі. Суцільними лініями показані результати апроксимації експериментальних кривих, згідно з методикою [9]:

$$T^*(t) = T^*(\infty) + [T^*(0) - T^*(\infty)] \exp[-(t/\tau)^{1/2}], \quad (6)$$

де $T^*(\infty)$ і $T^*(0)$ – рівноважне і початкове значення температури відкриття псевдощілини, відповідно; τ – характерний термін релаксаційного процесу. Розрахунки, проведені згідно з (6), показали, що досягнення рівноважного значення $T^*(\infty)$ у процесі поетапного відпалювання відбувається протягом 9,5 годин. Використовуючи значення τ , отримані згідно (6) з наших експериментальних даних, ми можемо визначити енергію активації релаксаційного процесу [8] в наших зразках за допомогою закону Арреніуса:

$$\tau = \tau_0 \exp\left(\frac{E_A}{k_B T}\right), \quad (7)$$

де $\tau_0 = 1,4 \cdot 10^{-12}$ с – характерний період [10]. Отримані з наших даних значення $E_A \approx 0,93$ eV є дещо нижчими за характерні значення отримані для сполук $Y_1Ba_2Cu_3O_{7-\delta}$ зі зниженим вмістом кисню [8,10]. Тут також необхідно відзначити, що всі характерні зміни форми температурних залежностей електроопору і абсолютних значень резистивних параметрів, які спостерігалися у процесі відпалювання зразків при кімнатних температурах у разі сполук $HoBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ носили набагато більш яскраво виражений характер у порівнянні зі зразками $Y_1Ba_2Cu_3O_{7-\delta}$. Можливо, що у разі зразків сполук $HoBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ певний вплив на структурний порядок у системі відіграє заміна ітрію на гольмій, що має набагато більший іонний радіус, що, у свою чергу, приводить до зміни взаємодії іонів кисню у CuO -площинах. Дійсно, як відомо з літератури [11], при заміні ітрію на інші рідкоземельні елементи з великим іонним радіусом відбуваються значні якісні зміни в залежностях $T_c(\delta)$. При цьому характерна для $Y_1Ba_2Cu_3O_{7-\delta}$ залежність $T_c(\delta)$ з двома плато при 60 і 90 К вироджується у набагато різкішу монотонну залежність [11]. Таким чином, можна припустити, що у разі відхилення від стехіометрії по кисню сполуки $HoBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ повинні характеризуватися набагато більш розупорядкованою кисневою надструктурою у порівнянні з $Y_1Ba_2Cu_3O_{7-\delta}$.

ВИСНОВКИ

На закінчення стисло підсумуємо основні результати, отримані у даній роботі. Відпалювання при кімнатних температурах монокристалів $HoBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ з дефіцитом кисню приводить до істотного розширення інтервалу лінійної залежності $\rho_{ab}(T)$ і звуження температурної ділянки реалізації псевдощілинного режиму. При цьому надлишкова провідність підкоряється експоненціальній температурній залежності у широкому інтервалі температур, а температурна залежність псевдощільності – задовільно описується в рамках теорії кросовера БКШ-БЕК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bednorz J.G. Possible high T_c superconductivity in the Ba–La–Cu–O system / J.G. Bednorz and K.A. Muller // *Z. Phys. B.* -1986. -Vol.64, №2. –P.189-193.
2. Асламазов Л.Г., Ларкин А.И. Влияние флуктуаций на свойства сверхпроводников при температурах выше критической // ФТТ. – 1968. - Т.10, №4. - С. 1104-1111.
3. Садовский М.В. Псевдощель в высокотемпературных сверхпроводниках // УФН. -2001. -Т.171, №5. - С.539-564.
4. Прокофьев Д.Д., Волков М.П., Бойков Ю.А. Величина и температурная зависимость псевдощели в $YBaCuO$, полученные из резистивных измерений // ФТТ. - 2003. – Т.45, №7. - С.1168-1176.
5. R.V. Vovk, M.A. Obolenskii, A.A. Zavgorodniy, I.L. Goulatis, V.I. Beletskii, A. Chroneos / Structural relaxation, metal-to-insulator transition and pseudo-gap in oxygen deficient $HoBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ single crystals // *Physica C.* – 2009. – Vol.469. – P. 203-206.
6. Vovk R.V., Obolenskii M.A., Zavgorodniy A.A., Bondarenko A.V., Goulatis I.L., Samoilov A.V., Chroneos A.I. Effect of high pressure on the fluctuation conductivity and the charge transfer of $YBa_2Cu_3O_{7-\delta}$ single crystals // *Journal of Alloys and Compounds.* – 2008. - Vol.453. - P.69-74.
7. Babaev E., Kleinert H. Nonperturbative XY-model approach to strong coupling superconductivity in two and three dimensions // *Phys. Rev. B.* – 1999. - Vol.59. – P.12083-12089.
8. Sadewasser S., Schilling J.S., Paulikas A.P., Veal B.M. Pressure dependence of T_c to 17 GPa with and without relaxation effects in superconducting $Y_1Ba_2Cu_3O_x$ // *Phys. Rev. B.* -2000. -Vol.61, №1. -P.741-749.
9. Jorgensen D., Shiyon P., Lightfoot P., Shi H., Paulikas A.P., Veal B.M.W. Time-dependent structural phenomena at room temperature in quenched $YBa_2Cu_3O_{6.41}$ // *Physica C.* -1990. -Vol.167, №3,4. -P.571-578.
10. Veal B.W., You H., Paulikas A.P. et al. Time-dependent superconducting behavior of oxygen-deficient $YBa_2Cu_3O_x$: Possible annealing of oxygen vacancies at 300 K // *Phys. Rev. B.* -1990. -Vol.42, № 3. -P.4770-4773.
11. Lutgemeier H., Schmenn S., Meuffels P., Storz O., Schollhorn R., Niedermayer Ch., Heinmaa I., Baikov Yu. A different type of oxygen order in $ReBa_2Cu_3O_{6+x}$ $H T_c$ superconductors with different Re ionic radii // *Physica C.* - 1996. - Vol.267. - P.191-203.